

ORTADOĞU'DA SUUDI
ARABİSTAN-İRAN REKABETİ:

YEMEN OPERASYONU

Riyad yönetiminin, Yemen'i 'arka bahçesi' olarak gördüğü, dolayısıyla İran'ın bu 'yakın çevre'de etkinlik kurmasına engel olmaya çalıştığı ve Hadi hükümetine ekonomik, siyasi ve askeri destek vermekten imtina etmediği anlaşılmaktadır. Riyad yönetiminin, İran'ın bölgede güç dengelerini değiştirme potansiyeli gösteren yayılmasını engellemeyi dış politikasında temel stratejik hedef olarak belirlediği görölmektedir.

İsmail AKDOĐAN

Son zamanlarda Ortadoğu'da meydana gelen bazı stratejik gelişmeler dikkate alındığında bölgesel dengelerin değişmeye başladığı ve mevcut güç dengesinin yeniden ve farklı bir şekilde kurulmaya doğru gittiğini söylemek mümkündür. Şüphesiz söz konusu bölgesel gelişmelerden en önemlisi Suudi Arabistan öncülüğünde 26 Mart'ta Yemen'de Husilere karşı başlatılan 'Kararlılık Fırtınası Operasyonu'dur. Bu müdahale ışığında cevabı aranması gereken temel sorular şu şekilde sıralanabilir: 1- Suudi Arabistan'ı Yemen'e askeri operasyon yapmaya yönelten temel faktör(ler) ne(ler)dir? 2- Bölge devletlerini Yemen konusunda ittifaka zorlayan değişkenler nelerdir? 3- ABD söz konusu operasyonun neresinde yer almaktadır? Bu üç soru etrafında yapılacak değerlendirme sadece Kararlılık Fırtınası Operasyonu'nu değil, aynı zamanda yeniden şekillenmeye başlayan bölgesel denklemi de anlamamızı sağlayacaktır.

Yeniden Şekillenen Bölgesel Denklem ve Suudi Arabistan

Hâlihazırda Ortadoğu'da bölgesel güç dengesini değiştirme potansiyeli taşıyan iki ana değişkenden bahsedilebilir. Birincisi, İran'ın son yıllarda yoğunlaştırdığı yayılcı politikaları ve bu durumun bölge devletleri için ciddi ve pek yakın bir tehdit halini almış olmasıdır. Nitekim İran'ın Ortadoğu'da aktif bir şekilde nüfuzunu artırması, bölgesel güç dengesini Arap devletlerinin aleyhine değiştirmekte ya da en azından böyle bir potansiyel taşımaktadır. Böyle bir bölgesel siyasi iklim içerisinde Suudi Arabistan, İran'ın karşısına güçlü bir rakip olarak çıkmakta ve ona karşı bölgede dengeleme politikası izlemektedir. Bu durum aslında yükselen İran'a karşı Suudi Arabistan'ın güç dengesini korumaya çalışarak cevap vermesi anlamına gelmektedir. İkincisi, Obama yönetiminin yükselen Çin'i dengelemek amacıyla dış politikasında hedef ve önceliklerini gözden geçirip ağırlığı Ortadoğu'ya değil, Uzakdoğu'ya verme politikasıdır. Bu politikanın Ortadoğu dengeleri açısından iki ayrı bölgesel sonucu söz konusu olmaktadır.

İlk olarak, Washington'un bu stratejisi, başta Riyad olmak üzere, Arap devletleri tarafından ABD'nin bölgeden çekilmesi olarak okunmakta ve bu yüzden bölgede tehditlere karşı artık 'kendi güvenliklerini kendilerinin sağlaması gerektiği' yeni bir bölgesel düzenin başlangıcı şeklinde anlaşılmaktadır. Şimdiye

kadar güvenliklerini sağlama hususunda ABD'ye bel bağlayan Körfez ülkeleri, bu yargılarında haksız da sayılmazlar. İkinci olarak, ABD'nin 'Ortadoğu'daki menfaatlerinin gözetilmesi işlevini bölgesel güçlere/ müttefiklere yüklemek' anlamına gelen bölgeden çekilme politikası, Suudi Arabistan ve İran gibi iki güç arasında ABD'nin çekilişiyle birlikte oluşacak güç boşluğunu doldurmaya dönük şiddetli bir rekabeti doğurmaktadır. Bunun bir sonucu olarak ABD, bu yeni dönemde bölgenin dört büyük ülkesi Türkiye, İran, Mısır ve Suudi Arabistan ile ilişkilerini koparmadan (Mısır/El-Sisi) ya da ilişkilerini restore ederek (İran) bölgede yeni bir güç dengesi oluşturmaya çalışmakta ve bu sayede hem bölgedeki etkinliğini sürdürmeyi hem de bu bölgesel güçleri kendi aralarında dengelemeyi amaçladığının işaretlerini vermektedir. Özellikle 2 Nisan 2015'te P5+1 ülkeleri ile İran arasında imzalanan Çerçeve Anlaşma dikkate alındığında yeni bölgesel denklemde ABD, İran'ı bölgede tecrit etmeyeceğini bilakis onunla işbirliği yapacağını göstermektedir.

Peki, İran'ın dengelenmesi açısından neden gayet aktif bir şekilde Suudi Arabistan öne çıkmaktadır? Bu sorunun cevabı oldukça açıktır. Zira Türkiye ve Mısır ile mukayese edildiğinde Riyad yönetimi İran'ı daha yakın bir güvenlik tehdidi olarak görmektedir. İran'ın dış politikada bölgedeki Şiilere stratejik bir görev yüklemesi, Suudi Arabistan ve iki komşusu Bahreyn ve Yemen'de Şiiilerin bulunması ve bunların Tahran yönetimiyle bağlantılarının olması, Suudi yönetimini kaygılandırmaktadır. Diğer taraftan ekonomik, askeri ve siyasi güç unsurları bakımından İran'ı Arap dünyasında dengeleyebilecek tek Arap ülkesinin Suudi Arabistan olduğu düşünülmektedir. Bugün itibarıyla Ortadoğu'ya bakıldığında, geçmişte İran'ın artan gücü ve yayılmacılığını dengeleyen ne 1950-60'ların pan-Arabist politikalar izleyen Cemal Abdünnasır'ı ne de 1980-90'ların Baasçı politikalar takip eden Saddam Hüseyin'i bulunmaktadır. Dolayısıyla siyasal istikrarı, ekonomik gücü ve askeri kapasitesiyle Suudi Arabistan açısından Arap devletlerine öncülük etmek ve İran'ın bölgede artan nüfuzunu dengelemek zorunlu bir tercih olmuştur.

Kararlılık Fırtınası Operasyonu ve İran'ın Dengelenmesi

Yemen'de Husilerin ilerleyişini durdurmak ve Şubat'ta istifa etmek zorunda bırakılan yönetimi yeniden

hâkim kılmak amacıyla 26 Mart'ta Suudi Arabistan öncülüğünde 10 ülkenin katılımıyla başlatılan hava ve deniz operasyonları, İran'ın bölgede artan nüfuzunun 'aşırı yayılma' düzeyine ulaştığının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Yemen'de İran destekli Husilerin başkent Sana'ya ek olarak Taiz (Babül Mendep Boğazı) gibi stratejik noktalara doğru denetimlerini genişletmeleri üzerine Cumhurbaşkanı Abdurrahman Mansur Hadi'nin Arap Birliği ve Birleşmiş Milletler'e müdahale çağrısında bulunmasının ardından operasyon başlamıştır. Bu operasyon aynı zamanda ABD'nin bölgeden muhtemel çekilişinin ardından başta Körfez ülkeleri olmak üzere Arap devletlerinin kendi savunma ve güvenliklerini sağlama konusunda ciddiyet ve kapasitelerini göstermeleri bakımından önemli bir fırsat sunmaktadır. Söz konusu operasyona ABD'nin doğrudan müdahil olmaması ve dışarıdan istihbarat desteği sağlaması aslında bunu ifade etmektedir.

Yemen'de Husilere karşı yürütülen operasyona dair tutum ve davranış sergileme bakımından Ortadoğu ülkeleri iki blok etrafında kümelenmişlerdir. Türkiye ve Mısır gibi iki bölgesel aktörün yanı sıra Körfez ülkelerinin tamamı ve Ürdün, Suudi Arabistan'ın liderlik ettiği gruba dâhil olurken; Irak, Suriye ve Lübnan'daki Hizbullah gibi Araplar ise İran'ın başını çektiği gruba dahil olmuşlardır. Söz konusu bölgesel bloklaşma bile tek başına Ortadoğu'da İran'ın kurduğu etkinlik sahasını ve oluşturduğu tehdit algısını ortaya koymakta ve Yemen operasyonunun ise artık bunun önüne geçme meselesi olduğunu ifade etmektedir. Öyleyse Kararlılık Fırtınası Operasyonu'nun bölgede yükselen İran tehdidinin dengelenmesi anlamına geldiğini söylemek yanlış bir tespit olmayacaktır. İran'ın Irak, Suriye, Lübnan ve son olarak Yemen'de nüfuzunu kurarak yayılmayı sürdürmesi, bu durumdan tedirgin olan bölge devletlerini ittifaka zorlamış görünmektedir. Öyle ki, 2013 Mısır darbesinden bu yana ilişkileri bozuk olan üç bölgesel güç olan Türkiye, Suudi Arabistan ve Mısır'ı ortak tehdit karşısında benzer tepkiler vermeye itmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın İran'a yapacağı gezinin öncesinde, Türkiye olarak Yemen'deki operasyonu desteklediklerini ve açık bir şekilde "İran'ın bölgeyi domine etmesinin" Türkiye ve Körfez ülkelerini rahatsız ettiği yönündeki açıklamasını bu çerçevede okumak gerekiyor.

İran'ın Yemen'e ilişkin hedef ve öncelikleri dikkate alındığında Suudi Arabistan'ın liderlik ettiği bloğun tavır ve davranışları daha anlaşılır hale gelmektedir.

Tahran yönetimi Yemen'deki Husilerin darbeyle yönetimi ele geçirmesini memnuniyetle karşılamış ve yeni yönetimle derhal siyasi ve ekonomik bağlarını güçlendirme yoluna gitmiştir. Ekim 2014 itibarıyla Yemen'de Şiilerin gücünü artırdığı sırada Ayetullah Ali Hamaney'in uluslararası ilişkiler danışmanı Ali Ekber Velayeti, görüştüğü Yemenli Şii gruplara "Hizbullah'ın Lübnan'da üstlendiği rolü Ensarullah'ın da Yemen'de üstlenmesini umut ediyorum" şeklinde açıklama yapmıştır. Şubat 2015 itibarıyla Yemen'de Şii grupların yönetimi ele geçirmesi, İran'da devrim olarak nitelendirilmiş ve nitekim İran Devrimi'nin önemli destekçilerinden Natık Nuri, İran Devrimi'nin Yemen'e ihraç edildiğini ifade etmiştir. Yemen'de İran'ın etkisini göstermek açısından Husilerin iktidarı ele alır almaz İran ile temasa geçmeleri ve bir takım anlaşmalar imzalamaları bölgesel denklem açısından ayrıca önem arz etmektedir. Mart ayında Tahran'a ziyarette bulunan Salih Sammad başkanlığındaki Husi heyeti, İran'a Yemen'de bazı ticari ayrıcalıklar tanıyan anlaşmaya imza atmıştır. Son olarak İran'ın Yemen'de askeri varlığına bakıldığında Kararlılık Fırtınası Operasyonu esnasında Suudi Arabistan'dan yapılan açıklamada Husilerin safında savaşan iki İranlı militanın yakalandığı duyurulmuştur.

İran'ın; Lübnan, Suriye ve Irak'ın ardından Yemen'deki varlığını da güçlendirmesine izin vermeyeceğini açıklayan Suudi Arabistan, Husilerin iktidarı ele geçirmesini darbe olarak görmekte ve meşru hükümet olarak Abdurabu Mansur Hadi hükümetini tanımaktadır. Aslında Riyad yönetiminin, Yemen'i 'arka bahçesi' olarak gördüğü, dolayısıyla İran'ın bu 'yakın çevre'de etkinlik kurmasına engel olmaya çalıştığı ve Hadi hükümetine ekonomik, siyasi ve askeri destek vermekten imtina etmediği anlaşılmaktadır. Riyad yönetiminin, İran'ın bölgede güç dengelerini değiştirme potansiyeli gösteren yayılmasını engellemeyi dış politikasında temel stratejik hedef olarak belirlediği görülmektedir. Bu doğrultuda Suudi Arabistan, Yemen'de Husilere doğrudan ekonomik ve askeri destek veren İran'ı suçlamakta, bu grubun eline geçirdiği bölgeleri terk etmediği ve Hadi iktidarı yeniden tesis edilmediği sürece askeri operasyonların devam edeceğini açıklamaktadır. Yemen'de koalisyon güçlerinin hava saldırılarının sürdüğü esnada İran'ın iki savaş gemisinin Yemen açıklarında devriye gezdiği tespit edilince Suudi Arabistan, bunların Yemen kara sularına girdiği

İran'ın Ortadoğu'da aktif bir şekilde nüfuzunu artırması, bölgesel güç dengesini Arap devletlerinin aleyhine değiştirmekte ya da en azından böyle bir potansiyel taşımaktadır. Böyle bir bölgesel siyasi iklim içerisinde Suudi Arabistan, İran'ın karşısına güçlü bir rakip olarak çıkmakta ve ona karşı bölgede dengeleme politikası izlemektedir.

takdirde karşılık verileceğini açıklayarak ciddiyetini ortaya koymuştur.

Sonuç olarak mevcut Ortadoğu güç mücadelesinde Suudi Arabistan, bölgede yükselen İran'a karşı dengeleme politikasını devreye sokarken üç ayrı strateji izlemektedir. Birincisi, İran karşısında kendi askeri kapasitesini arttırmak ve savunmasını güçlendirmek için silahlanmaya ayrı bir önem vermekte ve bu sayede İran'ın askeri kapasitesini dengelemeye çalışmaktadır. Suudi Arabistan 2013'te 60 milyar dolar savunma harcaması ile dünyada dördüncü sırada yer alırken, 2014'te 80 milyar dolar savunma harcaması yaparak ABD ve Çin'den sonra dünyada üçüncü sıraya yükselmiştir. Suudi Arabistan'ın yükselen ve bölgesel güç dengelerini değiştiren İran'ı dengelemeye dair ikinci stratejisi ise bölgesel ittifak sistemi kurmaktır. Bu doğrultuda 28-29 Mart'ta Mısır'da düzenlenen Arap Birliği Zirvesi'nde Suudi Arabistan ve müttefik Arap devletleri bölgesel tehditlerle mücadele amacıyla "Ortak Arap Gücü" kurma konusunda mutabakat sağladılar. Arap devletlerinin böyle bir askeri komutanlık kuma kararı en azından Körfez ülkeleri için ABD'nin bölgeye fazla müdahil olmadığı bir Ortadoğu'da İran gibi yayılan güçlerin ittifaklarla dengelenmesi anlamına gelmektedir. Üçüncüsü, Suudi Arabistan, arkasına aldığı Arap devletleriyle Yemen'de İran'ın nüfuzunu kırmaya dönük askeri müdahalesiyle gerektiği takdirde güç dengesinin muhafazasını savaşla korumaya kararlı olduğunu göstermektedir. ○

Araş. Gör., Sakarya Üniversitesi